

האגודה המרכזית ניסתה להראות לגרמנים את נאמנות היהודים, שנרדפו שלא באשמתם. בתוך הקהילה היהודית פעלה האגודה נגד המרת-דת ונגד התפתחות רגשות אנטי-גרמניים בעקבות הרדיפות האנטישמיות. הקו הנקוט על-ידם היה זה של האפולוגטיקה. הם הדגישו את תרומתם של אישים יהודים לתרבות הגרמנית וציינו את יהודי החבלים המזרחיים כנושאי התרבות הגרמנית בין העמים הסלאביים. האגודה הדגישה את נאמנותם של היהודים למולדת הגרמנית, והזכירה את היהודים שלחמו ומתו למען המולדת. ה-C.V. פיתחה את התיוזה שהיהודים כאזרחים גרמניים נאמנים, מרוצים מהחברה הקיימת ושוללים אירגונים ואידיאולוגיות מהפכניים. הם ציינו כי יש מעט מאוד יהודים בין הסוציאליסטים, ובכל מדינה שהעניקה ליהודים שוויון זכויות, כמו גרמניה, אין היהודים מצטרפים למפלגות שמאליות. בסיפוק הדגיש עיתון ה-C.V. את דברי הסוציאליסטים האנטישמיים, כדי להוכיח שלא תיתכן אפ-שרות של ברית בין הסוציאליסטים והיהודים. הציונים שללו את האמאנציפאציה וההתבוללות כפתרונות לבעיה היהודית, והדגישו את הלאומיות היהודית, המבוססת על העבר המשותף והעתיד המשותף של העם היהודי. באותה עת היו גם הציונים פאטריוטים לגרמניה, „קשורים על-ידי מקור משותף והיסטוריה משותפת, היהודים בכל הארצות מהווים קהילה לאומית. דעה זו לא מפריעה ליהודים

למלא את כל חובותיהם כאזרחים נאמנים למולדת הגרמנית“.

בתקופה זו גרסו הציונים שאין זה מתפקידם להילחם נגד האנטישמיות. בדו"ח סודי לפעילים ציונים בערי-השדה, בשנת 1923, הם הסבירו: „בשבילנו האנטישמיות אינה נושא לדאגה בקשר להמשכיות החיים היהודיים, ולכן אין כל תוכן יהודי במאבק נגדה. האנטישמיות היא תגובת העולם הלא-יהודי למצב יוצא-הדופן של העם היהודי, שהוא עם בלי ארץ. זו תופעה שהעמים הנורמאליים אינם מסוגלים לקבל. האנטישמיות לכן אינה תגובה לחולשות יהודיות, שבהיעלמותן תקטן האנטישמיות לא תקטן אפילו יהיו היהודים מושלמים. השלמות שלהם תהווה סיבה מספקת לאנטישמים לתקוף אותם. האנטישמיות תיעלם רק כאשר העם היהודי יקבל סטאטוס שווה בין עמי העולם על-ידי הפיכת קיומם לנורמאלי, זאת אומרת גיבוש קהילה יהודית בדרך עבודה יוצרת ובפלסטינה“.

החוקר מקדיש מקום נכבד למאבקים הפנימיים של התנועה הציונית ולתיאור מנהיגותה. יהודה ריינהרץ מגלה בקאות רבה בספר רות הענפה בנושא, בשפות: גרמנית, אנגלית ועברית. הוא עבד בארכיונים בירושלים, גרמניה, אנגליה וארצות-הברית, ראיון כמה מהדמויות המרכזיות של התקופה, ולבסוף כתב ספר מעניין ומהימן, המוסיף להבנתנו את התגובה היהודית בתקופה חשובה בתולדות עם ישראל.

ד"ר צבי בכרך

על חינוך הילד היהודי בגרמניה הנאצית*

מבנה הספר: פרק מבוא, בו סקירה תמציתית על-פי פירסום „המדריך של מנגנון הקהילות היהודיות ומפעלי הסעד בגרמניה“. סקירה קצרה על מערכת החינוך היהודי בגר-

מניה ערב עליית הנאצים. פרק א' דן בתחיקה הנאצית בתחום חינוכו של הילד היהודי בין השנים 1.7.42—30.1.33. פרק ב' דן בחוק וביצועו בתקופה הנ"ל. בפרק זה הושם

* יוסף ולק, חינוכו של הילד היהודי בגרמניה הנאצית — החוק וביצועו, יד ושם, מכון ליאור בק, ירושלים, תשל"ו, 383 עמודים.

על מכלול פרטים, נתונים, יבשים, יש להכיר בחשיבות הגישה הנקוטה בידי המחבר לגבי העניין הנידון, דהיינו: להתמקד במישור האינפורמאטיבי-עובדתי בנושא, שמטבעו הוא כה משמעותי.

גם אם יש לברך על כך שהמחבר נמנע מלשפוט ומלהעריך, היה פה ושם מקום להרחיב בדברים לצורך הסבר יסודי יותר של העניינים. כדוגמה, בעמ' 90 מובא הרכב „ועדת החינוך היהודי המיוחד” על-פי יחסי הכוחות בין הזרמים השונים ביהדות גרמניה, בין ליבראליים, ציונים ושמרנים. עבור הקורא הישראלי חשוב היה להגדיר בקיצור את המושגים הנ"ל מתוך הקשרם התקופתי.

ברצף התיאור לא תמיד תורגמו מושגים וציטוטים גרמניים (ראה, למשל, עמ' 115 הע' 300, עמ' 121 בראשית העמוד). כמורכב חבל מאוד, שלא תורגמו עבור הקורא הישראלי אחדים מן המקורות החשובים שהובאו בספר. כסיכום, יש לברך על פירסום מחקר זה, שתורמתו ההיסטורית בגילוי ובחשיפה של מציאות יהודית, שניכרת היתה במאבקה הנואש על שמירת הקיים בתחום החינוך של הילד היהודי.

הדגש על הפעילות העצמית ואירגון החינוך הפנימי-יהודי תחת השלטון הנאצי עד לתיכנון וביצוע ההשמדה בשנת 1942.

הספר מצוייד במנגנון מדעי עשיר אשר מחולק להערות (ע"ע 186–282), לטבלאות ודיאגרמות (ע"ע 284–293), מקורות (ע"ע 297–338), ביבליוגרפיה, רשימת מונחים, מפתח אישים ומפתח מקומות (ע"ע 341–383). תוכן הספר ומגמתו: את הספר שלפנינו ניתן להכליל בתוך הספרות המחקרית אשר עוסקת בעמידה היהודית נגד הגזירות והרדיפות של הנאצים. עמידה זו שונה היא מן ההתנגדות בפועל. המאחרת יותר הן מבחינת תחום הזמן והן מבחינת דרכי הפעולה. הנסיון והמאמץ לקיים ולבנות מערכת חינוך יהודית עצמאית, תחת לחץ של גזירות, השפלות, פגיעות וגירושים, יש גם בהם מאותה גבורה יהודית שאת משמעותה הגדיר הרב ד"ר סלובייצ'יק כהחלטה נחושה „לעשות את הפאראדוקסאלי, את האבסורדי”.

חשיבות המחקר בתיאור עובדתי, סטטיסטי וענייני. המחבר עסק פחות במשמעויות והתרכז יותר בתיאור המציאות הנתונה. על אף הקושי המודקף לפני הקורא, להתגבר

מכתבים למערכת

בקשר למאמרו של דב לוי, שהופיע ב„ילקוט מורשת” חוברת כ', טבת תשל"ו (דצמבר 1975), הרשו נא לי להעמיד אי-אלה עניינים על יתר-דיוקם.

1. חיים ילין נולד בשנת 1912 (7 בנו' במבר). מכאן, שאני, אחיו מאיר, הייתי מבוגר ממנו בשנתיים בלבד. חיים סיים את הגימנסיה הריאלית העברית בקובנה בשנת 1932. השתלם בכלכלה בלבד וסיים את האוניברסיטה הליטאית בקובנה בשנת 1938. חיים נפל באביב 1944, כלומר בשנת ה'32 לחייו. תאריך הירצחו המדויק לא ידוע לנו.
2. אמנו, אסתר-רבקה, היתה עד יום מותה (יוני 1940) ציונית נלהבת. אני הייתי פעיל בתנועת צ.ס. (אגודת סירקין) בקובנה.

אבינו, לייזער, בהיותו עם המשפחה כ„בעד שענצעס” (פליטים) בפנים-רוסיה (וורונז') שינה באופן ראדיקאלי את השקפותיו, אבל השפעת אמנו היתה חזקה למדי. בביתנו שמרו על מסורת יהודית ועל חגים יהודיים. בתקופת היותו תלמיד הגימנסיה השתייך חיים, לכל הפחות מיספר שנים, ל„השומר-הצעיר”. דניאל בן-נחום (קיבוץ בית-זרע) זוכרו מתקופת „הפילוג” ב„השומר-הצעיר” (1930), כאשר חיים הצטרף לנצ"ח (נוער צופי חלוצי). פנייתו „שמאלה” באה בשנותיו הראשונות להיותו סטודנט.

3. הספריה, שבה עבדו אבינו וחיים, לא השתייכה ל„משפחת ילין”. היא הוקמה על-ידי ה„קולטור-ליגע” הפרו-קומוניסטית. ולאחר